

INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY

VOLUME 3
ISSUE 2

2023

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

3-JILD, 2-SON

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ
ТОМ-3, НОМЕР-2

INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY
VOLUME-3, ISSUE-2

TOSHKENT - 2023

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ | INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY

№2 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-1419-2023-2>

BOSH MUHARRIR: | ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: | CHIEF EDITOR:

MIRZAYEV IBODULLA
f.f.d., professor (O'zbekiston)
МИРЗАЕВ ИБОДУЛЛА
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
MIRZAYEV IBODULLA
DSc, professor (Uzbekistan)

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI: | ЗАМЕСТИТЕЛЬ
ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: | DEPUTY CHIEF EDITOR:

JABBOROV NURBOY
f.f.d., professor (O'zbekiston)
ЖАББОРОВ НУРБОЙ
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
JABBOROV NURBOY
DSc, professor (Uzbekistan)

TAHRIRIY HAY'ATI:

ILMIY MASLAHAT KENGASHI

Muhiddinov Muslihiddin
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Sirojiddinov Shuhrat
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Rasulov Ravshanxo'ja
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilorom Salohiy
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Sodiqov Qosimjon
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Mark Tutan
f.f.d., professor (Fransiya)
Binnatova Almaz Ulvi
f.f.d., professor (Ozarbayjon)
To'xliyev Boqijon
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Shodmonov Nafas
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ramiz Asker
f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Yo'ldoshev Qozoqboy
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Jo'raqulov Uzoq
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Funda Toprak
f.f.d., professor (Turkiya)
Nabiulina Guzal
f.f.d., professor (Tatariston)
Yusupova Dilnavoz
f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Rahim Ibrohim
f.f.d., professor (Afg'oniston)
Suvonova Jumagul
f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Muhammadiyev Ahadjon
f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asadov Maqsud
f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sultanov Tulkin
PhD, dotsent (O'zbekiston)
Mirzayev Rahmatilla
y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)
Muhitdinova Badia
f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Ruzmanova Roxila
dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)

Toshqulov Abduqodir
i.f.d., (O'zbekiston)
Xalmuradov Rustam
t.f.d., professor (O'zbekiston)
Eshqobil Shukur
O'zbekiston Respublikasida xizmat
ko'rsatgan madaniyat xodimi, shoir (O'zbekiston)
To'xtasinov Ilhom
p.f.d. (O'zbekiston)
Rixsiyeva Gulchehra
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Benedek Peri
f.f.d., professor (Vengriya)
Ko'chiyev Ismat
publisist, O'zbekiston va Belorussiya
yozuvchilar uyushmasi a'zosi (O'zbekiston)
Olimov Karomatillo
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dadaboyev Hamidulla
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Aitpayeva Gulnora
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Rahmonov Nasimxon
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Shomusarov Shorustam
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dyu Rye Andre
f.f.d., professor (Fransiya)
Pervin Chapan
f.f.d., professor (Turkiya)
Hamroyev Juma
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibrohimov Elchin
f.f.n., professor (Ozarbayjon)
Jo'rayev Shokirjon
F-m.f.d., professor (O'zbekiston)
Hasanov Shavkat
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nurullo Oltoy
f.f.n., (Afg'oniston)
Xalliyeva Gulnoz
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Alim Labib
f.f.d., professor (Afg'oniston)
Nodira Afoqova
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Aftondil Erkinov
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Narziyeva Ma'mura
kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Фунда Топрак
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиуллина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татаристан)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Сувонова Жумагул
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Мухаммадиев Ахаджон
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Асадов Максуд
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Султанов Тулкин
PhD, доцент (Узбекистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)

НАУЧНО-КОНСУЛЬТАТИВНЫЙ СОВЕТ:

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмуратов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Эшқобил Шукур
Заслуженный работник культуры
Республики Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Кочиев Исмаи
Публицист, член Союза писателей
Узбекистана и Беларуси (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахмонов Насимхон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Джураев Шокирджон
д.ф.-м. н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Нодира Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

EDITORIAL BOARD:

- Mukhiddinov Muslikhiddin**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Sirojiddinov Shukhrat**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Rasulov Ravshankhuja**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Dilorom Salokhiy**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Sodikov Kosimjon**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Mark Tutan**
Doc. of philol. scien., prof. (France)
- Binnatova Almaz Ulvi**
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)
- Tukhliev Bokijon**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Shodmonov Nafas**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Ramiz Asker**
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)
- Yuldoshev Kozokboy**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Jurakulov Uzok**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Funda Toprak**
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)
- Nabiulina Gulal**
Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)
- Yusupova Dilnavoz**
Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)
- Rakhim Ibrokhim**
Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)
- Suvonova Jumagul**
Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)
- Mukhammadiyev Akhadjon**
Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)
- Asadov Makhsud**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Sultanov Tulkin**
PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)
- Mirzayev Rahmatilla**
Cand. of legal scien., assoc. prof. (Uzbekistan)
- Mukhitdinova Badia**
Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)
- Ruzmanova Rokhila**
Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD:

- Toshkulov Abdukodir**
Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)
- Khalmuradov Rustam**
Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)
- Eshqobil Shukur**
Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)
- Tukhtasinov Ilkhom**
Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)
- Rikhsieva Gulchekhra**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Benedek Peri**
Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)
- Kochiyev Ismat**
Publicist, member of the Writers' Union of Uzbekistan and Belarus (Uzbekistan)
- Olimov Karomatullo**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Dadaboev Khamidulla**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Aitpaeva Gulnora**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Rakhmonov Nasimxon**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Shomusarov Shorustam**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Dyu Rye Andre**
Doc. of philol. scien., prof. (France)
- Pervin Chapan**
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)
- Khamroev Juma**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Ibrokhimov Elchin**
Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)
- Juraev Shokirjon**
Doc. of phys.-math. scien., prof. (Uzbekistan)
- Khasanov Shavkat**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Nurullo Oltoy**
Cand. of philol. scien., (Afghanistan)
- Khallieva Gulnoz**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Alim Labib**
Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)
- Nodira Afokova**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Aftondil Erkinov**
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)
- Narziyeva Ma'mura**
Secretary, teacher (Uzbekistan)

ALISHER NAVOIYNING 582 YILLIK YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

**O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev**

ПОСВЯЩАЕТСЯ 582 ЛЕТНОМУ ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

**Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев**

DEDICATED TO THE 582nd ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

**President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev**

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash ro'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarini tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalarga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarni jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'rni va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литература Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

DEAR READER!

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally .... "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

1. **Osman Fikri Sertkaya**
ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN TÜRK DÜNYASINA TESİRİ.....10
2. **Афтондил Эркинов**
ЎЗБЕКИСТОНЛИК РОМАН-ГЕРМАН ФИЛОЛОГИЯСИ МУТАХАССИСЛАРИ –
ХОРИЖИЙ НАВОИЙШУНОСЛИК ИЛК ТАДҚИҚОТЧИЛАРИ.....16
3. **Zebo Yaxshiyeva**
NAVOIY VA INGLIZ ADIBLARI IJODIDA AMIR TEMUR OBRAZI TALQINLARI.....25

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

4. **Usmon Qobilov**
ALISHER NAVOIY “BADOYI’ UL-BIDOYA” DEVONIDA NUBUVVAT MASALASI VA
MASIH OBRAZI TALQINI.....30
5. **Jumagul Suvonova**
ABADIYATNING BESH DOVONI 41
6. **Abdurayim Turobov**
KIM MUHABBAT BIRLA TUZGAYLAR NAVO (“LISON UT-TAYR” TAHLILI
MISOLIDA).....49

MA’RIFAT YOG‘DUSI

7. **Ahadjon Muhammadiyev**
NAVOIY MA’RIFATINI ANGLASH.....57
8. **Toji Norov**
ALISHER NAVOIY IJODIDA BORLIQ MASALASINING FALSAFIY TALQINI.....66

NAVOIY POETIKASI

9. **Dilnoza Buronova**
MUMTOZ ADABIYOTDA BADIY USLUBNING NAMOYON BO‘LISHI.....91

ASLIYAT UMMONI

10. **Saidbek Boltaboyev**
O‘G‘UZ YURTLARIDA YOZILGAN NAVOIY LUG‘ATLARI VA NAVOIY
ASARLARINING O‘G‘UZCHAGA O‘GIRILISHI.....97
11. **Mariya Sabtelni**
XVI ASRNING BOSHIDA MARKAZIY OSIYODA SAN’AT VA SIYOSAT. Ingliz tilidan
Gulandom Yo‘ldosheva tarjimasini.....110

ILM, OLAM VA OLIM

12. **Akbarxon Asrorov, Mardon Boltayev**
UBAYDULLOH XOJA AHRORI VALI HAZRATLARI AKADEMIK BOTIRXON
VALIXO‘JAYEV TALQINIDA.....117

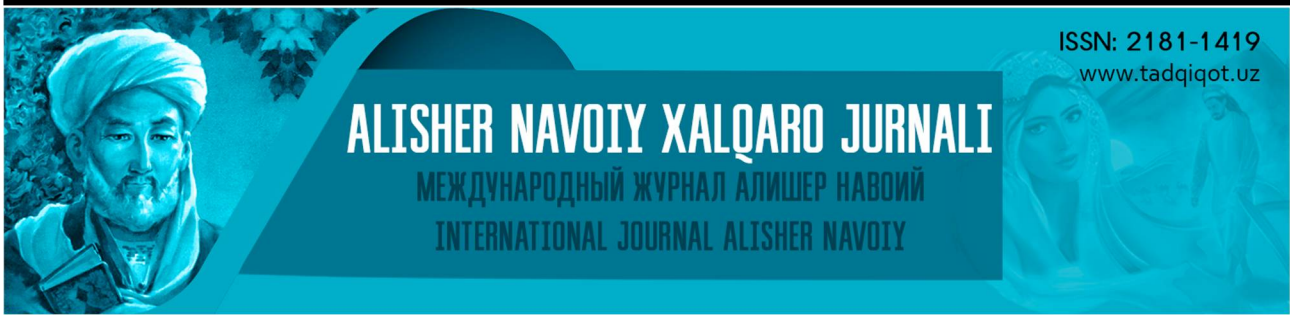
- 13. Dilshoda Hasanova**
AKADEMIK BOTIRXON VALIXO‘JAYEVNING XAMSACHILIK AN‘ANASI VA NAVOIY “XAMSA”SIGA DOIR QARASHLARI TAHLILI.....122
- 14. Гулабза Қаршиева**
АЛИШЕР НАВОЙНИНГ “ҲАЙРАТ УЛ-АБРОР” ДОСТОНИ ҒОЯЛАРИНИНГ МИНИАТЮРА АСАРЛАРИДАГИ ТАЛҚИНИ (ШАҲЗОДА БАДИУЗЗАМОН ҚЎЛЁЗМАСИ МИСОЛИДА).....131

NAVOIY VA TA‘LIM-TARBIYA MASALALARI

- 15. Насиба Очилова, Шоира Темирова**
СОВРЕМЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА АЛИШЕРА НАВОЙ: КАК ЕГО ИДЕИ И ЦЕННОСТИ МОГУТ БЫТЬ АКТУАЛЬНЫМИ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА.....146

RETRO

- 16. Ibrohim Haqqulov**
SOQIYNOMA – HAYOT VA SHODLIK MANZUMASI.....151

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

Osman Fikri SERTKAYA,
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi,
E-mail: sertkayaof46@gmail.com

ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN TÜRK DÜNYASINA TESİRİ

For citation: Osman Fikri Sertkaya. ALI SHIR NAVÂYÎ'S INFLUENCE ON THE TURKIC WORLD. Alisher Navoi. 2023, vol. 3, issue 2, pp.10-15

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8399784>

ÖZET

Çağdaş Türk dünyasını dil coğrafyası açısından bugün Kıpçak diyalektlerinin konuşulduğu Kuzey Türk Dünyası ile Oğuz diyalektlerinin konuşulduğu Güney Türk Dünyası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yine dil coğrafyası açısından Güney Türk dünyasını da Güney Doğu Türk dünyası ve Güney Batı Türk dünyası olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. Bu durumda Güney Doğu Türk dünyasında Özbek ile Uygur Türkleri, Güney Batı Türk Dünyasında da Türkiye Türkleri ile Azerbaycan Türkleri yer alır. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile Özbek ve Uygur Türkçesi arasında da Türkmen Türkçesi bulunmaktadır. Bilim adamları Güney Doğu Türkçesi ile Güney Batı Türkçesi'nin dilsinirini Horasan olarak tespit etmişlerdir. Bu coğrafyalarda Ali Şir Nevâyî'ye nazireler yazıldığı bilinmektedir. Bu yazıda Nevâyî'nin Türk dünyasına tesiri üzerinde durulmuş, Anadolu Şairlerinin Nevâyî Nazireleri ve Azerbaycan Şairlerinin Nevâyî Nazireleri başlıkları altında şairlerin yazdığı şiirlerden örnekler verilmiştir. Anadolu sahasında Dukakinzâde Ahmed, Kâtibî, Nedim, Refî-i Amidî, Seyyid Bürhaneddin Belhî, İzzet Bey, Mehmed Pertev Bey gibi şairlerin şiirlerinden; Azerbaycan sahasından ise Nimetullah Kışverî, Sâdık-ı Afşar, Muhammed Emânî, Muhammed Qulı Han, Qavsî-i Tebrîzî, Vahid Mahdumîve Abdullah Beg gibi şairlerin şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Nevâyî, Türk dünyası, Oğuzlar, Anadolu, Azerbaycan, gazel, nazire, edebî ilişki, tesir

Osman Fikri SERTKAYA,
Filologiya fanlari doktori, professor,
İstanbul universiteti,
E-mail: sertkayaof46@gmail.com

ALISHER NAVOIYNING TURKIY DUNYOGA TA'SIRI

ANNOTATSIYA

Til geografiyasi nuqtayi nazaridan hozirgi turkiy dunyoni qipchoqchada so'zlashadigan shimoliy turkiy dunyo va o'g'uzchada so'zlashuvchi janubiy turkiy dunyo deb ikkiga bo'lish

mumkin. Yana til geografiyasi nuqtayi nazaridan janubiy turkiy dunyoni janubi-sharqiy turk dunyosi va janubi-g'arbiy turk dunyosi deb ikki qismga bo'lish mumkin. Bunda janubi-sharqiy turk dunyosida o'zbek va uyg'urlar, janubi-g'arbiy turk dunyosida Turkiya turklari va Ozarbayjonliklar bor. Turkiya turkchasi bilan ozarbayjon turkchasi o'rtasida turkmancha, o'zbekcha uyg'urcha ham bor. Olimlar janubi-sharqiy turk va janubi-g'arbiy turkiy tilning til chegarasini Xuroson deb belgilaganlar. Ma'lumki, bu geogrofiyalarda Alisher Navoiyga naziralar yozilgan. Bu maqolada Navoiyning turkiy dunyoga ta'siri haqida to'xtalib, Onado'lu shoirlarining va Ozarbayjon shoirlarining Navoiyga yozgan naziralari sarlavhalari ostida shoirlar tomonidan yozilgan she'rlaridan namunalar berilgan. Onado'lu mintaqasidan Dukakinzoda Ahmad, Kotibiy, Nadim, Rafiyyi Amidiy, Sayyid Burhoniddin Balxiy, Izzat Bey, Mehmed Pertev Bey kabi shoirlarning she'rlaridan; Ozarbayjon mintaqasidan esa Ne'matulloh Kishvari, Sodiqli Afshar, Muhammad Amoniy, Muhammad Quli Xon, Qavsiyi Tabriziy, Vohid Maxdumiy, Abdullah Beg kabi shoirlarning she'rlaridan misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Navoiy, turkiy dunyo, o'g'uzlar, Onado'lu, Ozarbayjon, g'azal, nazira, adabiy aloqa, adabiy ta'sir.

Osman Fikri SERTKAYA,
Prof. Dr., Istanbul University,
E-mail: sertkayaof46@gmail.com

ALI SHIR NAVÂYÎ'S INFLUENCE ON THE TURKIC WORLD

ANNOTATION

In terms of linguistic geography, it is possible to divide the contemporary Turkic world into two as the Northern Turkic World, where Kipchak dialects are spoken, and the Southern Turkic World, where Oghuz dialects are spoken. Again, in terms of linguistic geography, it is possible to divide the Southern Turkic world into two parts as the South East Turkic world and the South West Turkic world. In this case, there are Uzbek and Uyghurs in the South-East Turkic world, and the Turks of Turkey and Azerbaijani Turks in the South-West Turkic World. Scholars have determined the language border of South East Turkish and South West Turkish as Khorasan. It is known that nazires were written on Ali Shir Navâyî in these geographies. In this article, the influence of Navâyî on the Turkish world is emphasized, and examples of the poems written by the poets are given under the titles of parallels of Navâyî Poems by Anatolian Poets and Azerbaijan Poets. Examples from the poems of poets of Anatolian field such as Dukakinzâde Ahmed, Kâtibî, Nedim, Refî-i Amidî, Seyyid Bürhaneddin Belhî, İzzet Bey, Mehmed Pertev Bey; Examples from the poems of poets of Azerbaijan field such as Nimetullah Kışverî, Sâdık-ı Afşar, Muhammed Emânî, Muhammed Qulı Han, Qavsi-i Tebrîzî, Vahid Mahdumî and Abdullah Beg are given.

Keywords: Navâyî, Turkish world, Oghuz, Anatolia, Azerbaijan, ghazal, nazire/parallel, literary relationship, influence.

A. Anadolu Şairlerinin Nevâyî Nazireleri:

“Azerbaijan şairlerinden Murtazâ Kulı Han (Zafer)’in nazireleri” başlıklı yazıma şöyle başlamıştım. “Çağdaş Türk dünyasını dil coğrafyası açısından bugün Kıpçak diyalektlerinin konuşulduğu Kuzey Türk Dünyası ile Oğuz diyalektlerinin konuşulduğu Güney Türk Dünyası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yine dil coğrafyası açısından Güney Türk dünyasını da Güney Doğu Türk dünyası ve Güney Batı Türk dünyası olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. Bu durumda Güney Doğu Türk dünyasında Özbek ile Uygur Türkleri, Güney Batı Türk Dünyasında da Türkiye Türkleri ile Azerbaijan Türkleri yer alır. Türkiye Türkçesi ve Azerbaijan Türkçesi ile Özbek ve Uygur Türkçesi arasında da Türkmen Türkçesi bulunmaktadır. Bilim adamları Güney Doğu Türkçesi ile Güney Batı Türkçesi’nin dilsınırını Horasan olarak tespit etmişlerdir.”

Bugünkü adı Özbek Türkçesi veya Özbekçe olarak söylenen ismin tarihi yazmalarda Çağatay Türkçesi veya Çağatayca olarak geçtiğini de unutmayalım.

1. Soru şudur: telgraf, telefon, faks, internet, facebook, instagram, twitter gibi çağdaş

haberleşme araçlarının olmadığı ve sadece kervanlarla posta imkânının olduğu devirde gramer şekilleri ile kelime kadroları farklı olan Doğu Türkleri ile Batı Türkleri birbirlerinin eserlerini, yazdıklarını nasıl temin ediyor, tanıyor, elde edip okuyorlardı?

Bu sorunun cevabını değerli meslekdaşım Prof. Dr. Abdurrahman Güzel vermiştir. “Abdurrahman Güzel’e göre “Müslüman Türk dünya- sının buluşma yeri Mekke (Ka’be)’dir. Her yıl Hacc için Anadolu’dan veya Türkistan’dan Mekke’ye gelenler beraberlerinde getirdikleri eserleriya orada bir sahhafa satarak paraya çeviriyorlar, böylece eserler başkaları tarafından satın alınabiliyor, ya da kişiler birbirleriyle yazma değiş tokuşu yapıyorlardı. Böylece Türk dünyası birbirlerinin edebî eserlerini aynı yıl görmüş oluyordu” [Güzel 2011: 17]. Fuzûlî, Nâbî gibi Osmanlı şâirlerinin şiirleri de buşekilde Türkistan’a ulaşmış olmalıdır.

2. Batı Türkçesi yazan Osmanlı şâirlerinin Doğu Türkçesi ile şiir yazmalarının tarihi XIV. yüzyılda Şeyyad Hamza’nın 9 beyitlik bir mülemması ile başlamıştır. Onu XV. yüzyılda Ahmed-i Dâî, Kaygusuz Abdal, Sâfî ve Karamanlı Nizâmî takip eder.

Ali Şir Nevâyî’ye İstanbul’da yazılan ilk nazire ise Semerkand’dan İstanbul’a gelen Şeyhzâde Abdürrezzak Bahşı’ya aittir. Bu şâirin şiiri hakkında Şeyhzade Abdürrezzak Bahşı üzerinde doktora yapan Prof. Dr. Ayşegül Sertkaya Nevâyî sempozyumunda bilgi vermiştir. Ben sadece Ali Şir Nevâyî’ye Anadolu’da Çağatay Türkçesi ile nazire yazan Osmanlı şâirlerinin şiirlerini zikredeceğim.

İlk örnek XVI. yüzyıl şâirlerinden Dukakinzâde Ahmed’in 7 bendden oluşan bir muhammesidir.

İlk bend:

Dilberâ ‘ışkında fahrümdür benüm bed-nâmlıg
Rûze-i fûrkatde hûndur dürd-i mey-âşâmlıg
Iyd-ı vaslından bana bir bûse vir bir emlîg
Niçe iy ârâm-ı cân hecrinde bî-ârâmlıg
Dostluğu kör haddin itdi düşmeni bed-kâmlıg

Yedinci (son) bend:

Cân kulağıyla işitkil kel nevâ-yı ‘ışkdın
Bolma gâfil ey könül bir dem safâ-yı ‘ışkdın
İstegil derdine Ahmed kel devâ-yı ‘ışkdın
Zülfide derd-i belha ister Nevâyî (ışkdın
N’eyledi körün giti tâkımı hoş-üsthâmlıg

İkinci örnek **Kâtibî** mahlasını kullanan Seydi Ali Reis’in 5 beyitlik birgazelindendir.

İlk beyit:

Ol sanemning derd-i ‘ışkı sanga ey dil yâr imiş
Min sining hâlingga reşk ettim ni zevking bar imiş

Son beyit:

Zülf-i yârı vasf itip kıldıng muattar âlemi
Körse ayturdu **Nevâyî, Kâtibî** ‘attâr imiş

Üçüncü örnek XVII. yüzyıl şâirlerinden **Nedim**’in 5 beyitlik birgazelindendir.

İlk beyit:

Barıp kuyınga yıglamak diledim bir sada tartıp
Yügürdi min sarı tîg-ı sürme-sâ tartıpol gamze

Son beyit:

Nevâyî rûh-ı kilkindin **Nedîmâ** köp tapar lezzet
Terennüm eylegeç ni yanglig ün salıp nevâ tartıp

Dördüncü örnek XVIII. yüzyıl şâirlerinden Refî-i Amidî’nin 7 beyitlikbir gazelindendir.

İlk beyit:

Könglüm üftâdesi veh bir kad-ı şimşâdning
Serv körgeç kulu bolur ol şeh-i âzâdning

Son beyit:

Min Nevâyî teg nevâ aytıp n'olar dirsem **Refî'**
Niçe cevrin tartayın ol serv-i hûrhi-zâdning

Refî'-i Amidî Nevâyî ile Nedîm'e de 5 beyitlik bir nazire yazmıştır.

İlk beyit:

Bir gül-i nevresteni âvâre könglüm yâd iter
Derd ile her tün ü kün bülbül kibi feryad iter

Son beyit:

Nevâyî vü **Nedîmâ** tek **Refî' â** kilik-i çâlâkım
Yazar bu resme nazm akranga sertaser sala tartıp

Belh'den İstanbul'a göçerek yerleşen XX. yüzyıl şairlerinden Seyyid Bürhaneddin Belhî'nin 1925'de yazdığı 12 beyitlik Nevâyî naziresi hakkında Prof. Dr. Ayşegül Sertkaya bilgi verecektir.

Ali Şîr Nevâyî'nin Osmanlı şairlerine tesiri o kadar kuvvetli olmuştur ki Osmanlı şâirleri Nevâyî'yi bırakıp birbirlerine Çağatayca nazireler yazmaya başlamışlardır. Bir örnek vermek isterim. Şeyh Galib devri şâirlerinden Benlizâde Mehmed İzzet Bey Çağatay Türkçesi ile yazdığı 5 beyitlik gazelinin devrin şâirlerinden Vak'a-nüvis Muvakkıtzâde Mehmed Pertev'e hitaben yazmış ve gazelinin Pertev Bey tarafından tahmis edilmesini istemiştir. Örnekleri verelim.

İzzet Bey'in gazelinin ilk beyti:

Üç tolu bir yahşırak sâkî ki hâlimdür yaman
Tapşurur min kökke efgân birle bang-i el-aman

Son beyti:

Hazret-i Pertevga nazımını aytay ma'rûz kim
'İzzetâ tahmis ile eyler kusârumnı nihân

Mehmed Pertev Beyin "Tahmis-i gazel-i Çağatayî 'İzzet Beg'" başlıklı şiirinin ilk bendi.

Aytingız kim Tilbe boldum ayru tüşgeçde hemân
Bezm ara çün bulmagay yârimni itmey mü figân
Mine kan yıglap közüm Ceyhun bile-tür tev'emân
Üç tolu bir yahşırak sâkî ki hâlimdür yaman
Tapşurur min kökke efgân birle bang-i el-aman

Son bend:

Hazret-i 'İzzet Beğün vakf-ı senâsıdur tilim
Midhatin terk eylemey min itseler tilim tilim
Bendesiga böyle beyti ayta bilmes hiç kim
Hazret-i Pertevga nazımını aytay ma'rûz kim
'İzzetâ tahmis ile eyler kusârumnı nihân

B. Azerbaycan Şairlerinin Nevâyî Nazireleri:

Aşağıda Azerbaycan şâirlerinden Nimetullah Kişverî, Sâdık-ı Afşar, Muhammed Emânî, Muhammed Qulı Han, Qavsî-i Tebrîzî, Vahid Mahdumîve Abdullah Beg divanlarından seçtiğim örnekleri vereceğim.

XV. yüzyıl şâirlerinden Nimetullah **Kişverî**, **Ali Şir Nevâyî** hayranıdır. Nevâyî'nin 5 gazelini tanzir etmiştir [Eyvazova 1999: 137-154; Kerimov 2010]. Ancak ben burada Kişverî'nin divanındaki çeşitli şîirlerinde Nevâyî ile ilgili görüşlerini belirtmek istiyorum.

Keysem palâs-ı derdmendi
Kılsam Hıdmet-i Nevâyî

Tâ h^Vân-ı Nevâyîdin alur çaşnî-i şî'r
Kul Kişverî 'uşşâk ara bir ehl-i nevâdur

Kişverînin şî'ri yetseydi Nevâyî arzına
Kurtarurdu şâh-ı gâzîdin anga şehir-i Herî

Nevâyî himmetidin Kişverî ehl-i nazar boldı
Cihân mülkin dutar şî'ri nazar bolsa Nevâyîning

Kişverî dîvânıdın her beyt ehl-i derd için
Sankî bir peyk-i Nevâyîdür Horâsândan kelip

Kişverî yoh kim Nevâyî men bu kün Tebrîz ara
Han Melik Sultan Muhammed çün pesend etti meni

Kalender Kişverî sözde Nevâyî birle teng erür
Kirip begler bilen at oynadur bir heste Geylânlu

XVI. yüzyıl şâirlerinden Muhammed **Emânî**'nin divanında Nevâyî'nin bazı gazellerine Çağatay Türkçesi ile nazireleri vardır.

9 beyitlik bir gazelinden ilk beyti:

Hak bilür kim sindin özge yokdurur cânân manga
Bolsa bu sözde hilâfım bolmasun î mân manga

Son beyit:

Ey Emânî gussa ref'in eylemek mümkün imes
Çün bolupdur baht-ı nâ-fermân belâ-yı cân manga.

XVI.-XVII. yüzyıl şâirlerinden **Zafer** mahlasını kullanan Murtaza KulıHan'ın divanının dibacesi Nevâyî divanı ile aynıdır. Zafer divanının dibacesini Nevâyîden almıştır.

Divanında Nevâyî'ye naziresi vardır.

İlk beyit:

Vech-i ma'aş için köngül arallı fikr eder
Bilmez ki dehr-i fâniye bîgânelik gerek.

XVII. yüzyıl şâirlerinden **Qavsî-i Tebrizî**'nin divanında Nevâyî nazireleri vardır [Tebrizî 2005].

İlk beyit:

Biz kimüz kûyıda yarun bir bölük âvâreler
Hasteler, sergeşteler, bitâblar, bîçâreler

Son beyit:

Ol kelâmıdur Nevâyîning bu **Qavsî** kim timiş

“Bes ki tofrag boldı ‘ışkung deştinde âvâreler.

XVII.-XVIII. yüzyıl Azerbaycan şâirlerinden Vahid Mahdumî'nin hecevezni ile yazdığı 4 dörtlükten oluşın bir manzumesi vardır [Karaman, 1995: 468].

Son dörtlük:

Yakdı vücûdumga çün fürkatün oldı dükün (düğün)
Kûfede yag içeyim kurtulur isem bu kün
Busene baş urmaga keldi bu **Mahdûmî** çün
Eyleme mahrum anı lutf it eman yar yar.

XIX. yy şâirlerinden olan ‘Âsî mahlaslı Karabağlı Abdullah Beg‘indivanında “Gazel-i Çagatayî” başlıklı 9 beyitlik bir gazeli bulunmaktadır. İlk beyit:

Sabâga itsem ahvâlîmni řerh imdâd kılmay mu?
Peyâmî kiltürüp bîçâre dilni řâd kılmay mu?

Son beyit:

Kuyař ruhsârlardın zerrece mehr ummagay
‘Asî‘ Adâlet körmegen kes řâhlarga dâd kılmay mu?.

SONUÇ olarak genel Türk edebiyatının en büyük şairi Ali şîr Nevâyîeserleri ile Türk dünyasına en büyük tesiri yapan ecdadımızdır. Onun Türk dünyasına tesiri Anadolu ve Azerbaycan şairlerinin dışında da görölmektedir. **Emîrî** mahlaslı Hokand Hanı Ömer Han’ın divanında 24 Nevâyî nazîresi yer almaktadır.

Doğum gününde hatırası önünde hürmet ile eğiliyoruz.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Abdurrahman Güzel. Hacı Bektaş Veli El Kitabı. – Ankara, 2011.
2. Eyvazova Roza Hüseyin gızı. Orta Esr Edebî Dil Elagelerinin Kışverî Eserlerinde Tezahürü (Lingvistik tahlil). – Bakı: Elm, 1999.
3. Kerimov Pařa. Kışverî. Türk Divanı (Avtoqraf nüshası). Azerbaycan Millî Elmler akademiyası Mehemed Füzulî Adına Elyazmaları Enstitüsü. – Bakı, 2010.
4. Qavsî-i Tebrîzî. Divan. –Bakı: Nurlan, 2005.
5. Karaman Bahattin. Vahid Mahdumi. Hayatı, eserleri, edebî kişiliğİ ve eserlerinin tenkidli metni. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı. – Konya, 1995, Cilt II.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

3-JILD, 2-SON

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ
ТОМ-3, НОМЕР-2

INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY
VOLUME-3, ISSUE-2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000